

Gustaf II Adolfs
minne : tal hållet i
Lunds universitets
aula den 6
novembe...

Annerstedt, Claes,

*81 C a Br. Gustaf II Adolfs
1900*

National Library
of Sweden

*Vice Sv.
Tal öfver Kongl.
Oy*

Gustaf II Adolfs Minne

Tal

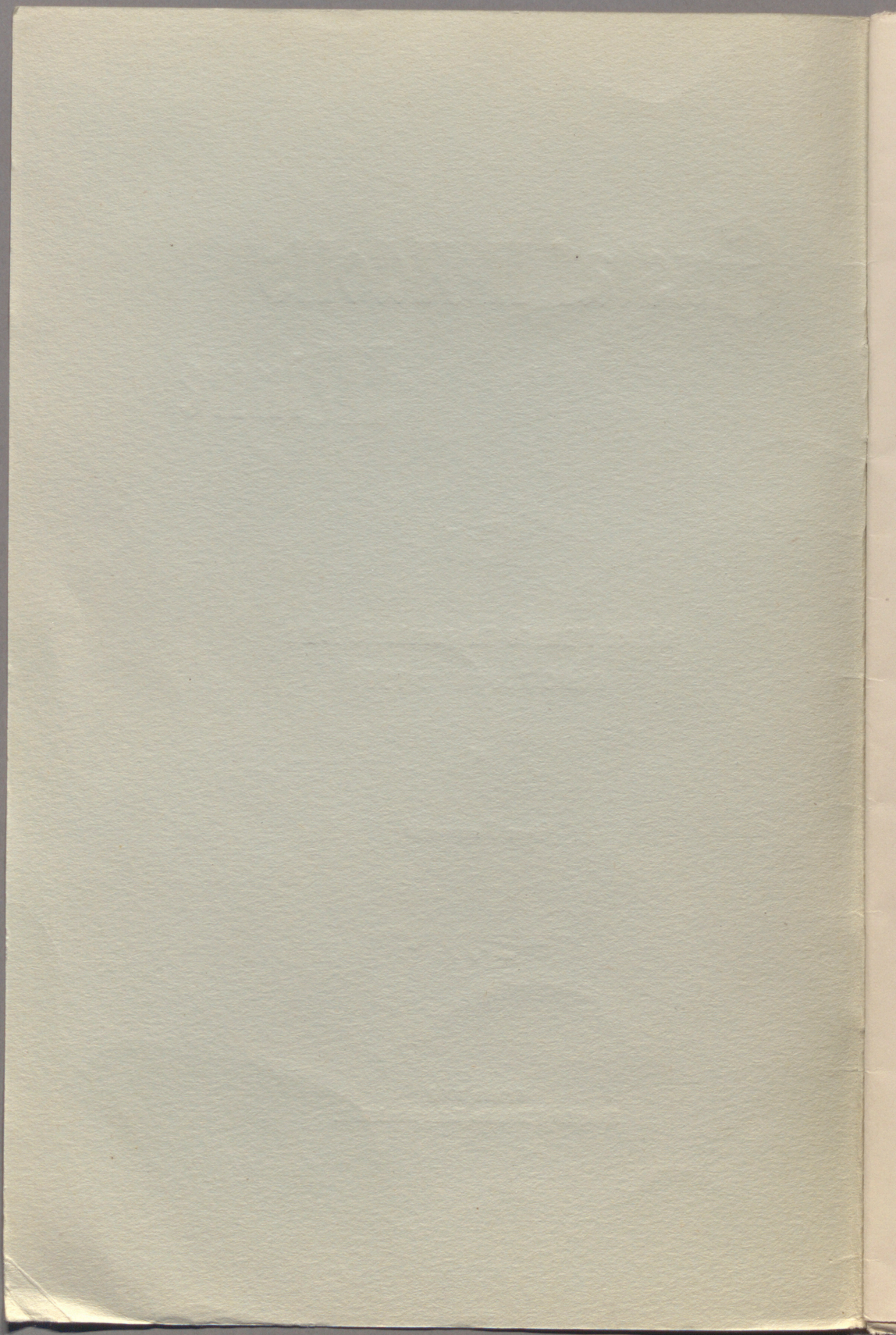
hållet i Lunds Universitets Aula
den 6 November 1900

af

Claes Annerstedt

Upsala 1900
Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B.

GUSTAF II ADOLFS MINNE

TAL

HÅLLET I LUNDS UNIVERSITETS AULA

DEN 6 NOVEMBER 1900

AF

CLAES ANNERSTEDT

UPSALA 1900

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

EMMA ZENONIA H. HAZEN

CLASS

AT THE UNIVERSITY OF CHICAGO

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

CHICAGO, ILL.

1900

RECEIVED

När jag i kväll på Gustaf Adolfs dag talar till Eder, vill jag begynna med att upprepa hvad jag en gång förr har uttalat, att — när jag nalkas detta ädla minne sker det med vördnad och jag böjer mitt hufvud, såsom när jag träder in i en helgedom. I själfva verket står jag på ett heligt rum, ty den kamp som hjältekonungen och hans folk förde, gällde det som är människan störst och heligast, fäderneslandets själfständighet, sanningens och rättens seger i världen.

Men jag känner mig ock i denna stund förlägen hvar jag skall börja och hvar sluta. Ty om jag ock ej skulle försöka mera än att blott återkalla de stora dragen i Gustaf Adolfs lefnad, skulle jag egentligen, för att värdigt lösa en sådan uppgift, behöfva stå här och tala för Eder, till dess en ny morgon bräckte, och jag skulle ändock icke hafva hunnit till slutet. Men jag vågar föreställa mig att det är nog, om jag så förmår röra vid detta minne, att strängarna i svenska sinnen begynna dallra och vi alla känna med oss, att vi denna afton rätt begått Gustaf Adolfs dödsdag. Vår hyllning behöfver detta minne ej, ty det strålar äfven dessförutan från häfdens blad med oförminskad styrka, men oss göres det

visserligen behof och det höfves oss att hålla det i ära, ty öfver svenska namnet har det spridt en glans som ingen tid förmår utplåna, och Gustaf Adolfs förtjänster om det rike som Gud satte honom i händer äro så stora, att de aldrig få eller kunna förgätas.

Bland det myckna som slår öga och sinne, då man betraktar hans tjuguetåriga konungagärning, synes mig det mest förunderliga vara det ofantliga afstånd, som skiljer det Sverige han mottog från det som han vid sin bortgång lämnade. Ingenting kan väl starkare häfda riktigheten af den i människans bröst nedlagda känslan, att öfverlägsna personligheter djupt ingripa i mänsklighetens utveckling. Det är förgäfves, har jag en gång sagt, man söker kullslå minnesstoderna öfver historiens stormän. Hvarje människas instinkt talar ett annat språk, och häfdens blad upprepa domen. Mänskligheten måste inom sig erkänna, att hon bär ansvaret för historien, hvilket ej vill annat säga än att denna är hennes verk. Må man dock här förstå saken rätt. Ett är styrkan af den insats som göres af den stora personligheten, ett annat denna insats art och frukter. De senare kunna likaväl vara till ondo som till godo. Hvilketdera skall ske, det beror ytterst därpå, i hvilka makters tjänst människan träder. Där själfviskheten är denna makt, där kan han visserligen, som en Napoleon, skaka världen i dess grundfästen, men han förmår sällan skapa något bestående eller fruktbärande, och ruiner beteckna oftast den väg han vandrat. Men där han som Gustaf Adolf träder i eviga makters tjänst med trohet mot det föresatta kallet, aktning för människorätt samt rättfär-

dighet i uppsåt och handling, där bär lifsgärningen frukt för kommande tider.

Historien bjuder oss nog andra exempel på en dylik snabb utveckling af en stat under hägnet af kraftfulle ledare. Våra dagar hafva sett det tyska riket, efter lång födslovända, växa fram på några få år till en förut ej anad storhet under ledningen af en beslutsam furste och en lika hänsynslös som genialisk statsman. Tsar Peters brutala men energiska och planmässiga politik lyfte det ryska riket inom en generations lifstid så, att gårdagens halfasiatiska föga kända potentat blef morgondagens kejsare i ett mäktigt europeiskt rike. Men i bägge fallen, hvilken skillnad i utgångspunkten jämfördt med förhållandet hos oss. Preussen var redan en stormakt och en kulturstat af första rang; Rysslands befolkning var, jämförd med vår, kolossal, dess hjälpkällor ofantliga, ehuru outvecklade. Hvad visar oss åter Sverige vid Gustaf Adolfs tronbestigning. Ett land med knappast en million inom egna gränser och lika mycket i provinserna på andra sidan hafvet. Och huru svagt och ekonomiskt utveckladt var ej detta rike, för öfrigt sedan ett halft århundrade hemsökt af långvariga krig, inpresadt mellan mäktiga, fientliga grannar och för ögonblicket invekladt i en kamp, som syntes hota dess tillvaro; och af den moderna statens starka organisation som förstår utnyttja alla krafter i en koncentrerad samverkan, fanns hos oss ännu knappast en begynnelse. Gamle kung Gösta hade visserligen härför banat vägen genom att nedbryta de makter som stodo i konungadömet's väg och djupt intrycka i folkmedvetandet detta konungadö-

mes betydelse. Men de två äldre sönernas oförstånd och svaghet satte faderns verk i fara; det var den tredje sonens järnhårda kraft förbehållet att i blod kväfva den draksådd, som hotande sköt upp, och att ställa Sverige på dess rätta plats i den förestående striden på lif och död mellan den protestantiska och katolska världen, sålunda banande vägen för den son, om hvilken han profetiskt sade: han skall göra't. Men det var först denne son som omskapade vårt land till en stat i verklig mening, och det märkliga är, att detta genomgripande organisationsarbete har skett under ett nästan oafbrutet krigstillstånd. Så mycket större blifver Gustaf Adolfs ära, att han från sin regerings första dag intill den sista aldrig har, midt under krigets stormar, förgätit sina öfriga regentplikter, utan oafåtligt arbetat att göra sitt land till en mönsterstat och sitt folk till ett upplyst, idogt och lyckligt folk. Det var denna konungagärning, rik på ädla tankar, full af rastlöst arbete och lefvande blott för sina plikter, som, buren af ett trofast och beundrande folk, förmådde så omskapa hvad som varit, att detta lilla, föga bemärkta folk, som nyss tycktes stå undergången nära, föga mer än tjugu år senare stod i hjärtat af Europa med ett namn, som gick öfver världen och ett svärd, som tyngde på Europas vågskål.

Ett af de starkaste bevisen på Gustaf Adolfs storhet är väl det, att, så utomordentlig än hans personliga insats var i det verk han skapade, detta verks fortvaro ej var så knutet vid hans person, att med hans fall det äfven i sin ordning föll. Det har berott på de starka, i rätten grundade och för framtid beräknade former hvori

han stöpte sitt verk, den lysande rad af statsmän, krigare och öfriga statstjänare, som hans skarpa blick visste att uppleta och hans konungaart förstod att för deras kall uppfostra, samt sist men ej minst på den allmänanda af mod, offervillighet och pliktkänsla, som hans hela lif var ägnadt att framkalla och i storartadt mått framkallade. Denna förmåga att tänka stort och handla stort var det oförgätliga arvet af hans lefnad. Den slår oss, när vi läsa om det gripande ögonblick, då den förkrossande underrättelsen om konungens död som en blixst från klar himmel träffar det oförberedda hemmavarande rådet, och detta dock, så fort det hämtat sig från det hart när bedöfvande utbrottet af den första bittra smärtan, reser sig och behärskas af en enda tanke, att vara sin döde konung värdiga och manligen fullfölja det verk han lämnat ofullbordadt.

Än starkare framträder detta storhetsdrag hos Axel Oxenstjerna. Man följe honom blott under de fyra år, som han efter Gustaf Adolfs död tillbragte på tysk jord, med aldrig sviktande mod bärande en nästan öfvermänsklig börda, efter olyckan vid Nördlingen seende sin konungsskapelse i Sydtyskland falla i stycken och dock kämpande tum för tum mot den stigande öfvermakten, sedan upplefvande huru krigets stormflod bröt fram mot nord, hotande att alldeles bortskölja frukterna af våra blodiga strider och tunga uppoffringar, och dock med oförfäradt sinne bärande motgång efter motgång, med bergfast tro på Guds rådsslut. Och den tron skulle ej heller komma på skam.

Man skönjer denna starka ande för öfrigt ej blott hos de stora gestalter, som stå främst på skådebanan.

Den träder fram i alla folkets lager på ett omiskänneligt sätt. Hur skulle det väl ock annars varit möjligt att drifva detta folk till sådana kraftprof. Alla tidens skrifter tala ett manligt språk, som slår vår tids förkrympta sinnen med häpnad och undran, där det ej, som sig bör, väcker vår beundran och eldar till efterföljd. Från predikstolen ljöd det hvarje söndag till hög som låg i församlingen, och prästerna, hvilka Gustaf Adolf i afskedets stund 1630 erinrade, att de hade sina åhörars hjärtan i sitt våld att vrida och vränga hvart dem lyste, dessa präster kunna med ej mindre skäl, än konungen en gång gaf dem det träffande namnet af tribuni plebis, sägas vid denna tid vara vordna till tribuni regis.

För denna storsinta hug har Gustaf Adolf själf gjort sig till tolk, då han säger: »Uti sin nöd hafver detta rike litat till Gud och sig själfvan, väl vetande att intet ostadigare är under solen än ett välde som icke består uppå sig själf». Denna manliga trohet hos Sveriges folk har han gengäldat i sitt lif, och han har häråt gifvit uttryck i ord, som äro det skönaste eftermäle för konung och folk: »Sannerligen jag hafver aldrig näst Guds hjälp litat till någon annan makt än den, som af svenska mäns trohet kommer».

Djupt var ock det intryck han gjorde på samtiden i öfrigt. De som trädde i hans närhet kände det med eller mot sin vilja. Huru ser man ej de förtryckta protestanterna i nödens dagar vända sin trängande blick mot den nya stjärna, som uppsteg af nordnen och som ensam tycktes lofva räddning? Med hvilken hänförelse kysste de ej hans klädafäll under segertåget och huru

bittert sörjde de ej vid hans bår? Och huru stort är ej än i den dag som är hans namn inom hela den evangeliska världen? Han vördas där som den man, hvilken Gud utsände att rädda sin förtryckta kyrka och som glänsande löste denna uppgift för priset af sitt eget ädla lif.

Snillet finner man på mången tron, troheten mot konungakallet likaså, skapareförmågan och fältherrestorheten äfvenledes, men allt detta i förening och genomträngdt af hvad högre och bättre är, fruktan för Gud och kärlek till människor bildar en så ädel och helgjuten gestalt, att jag i historien ej finner dess motstycke. Karakter och snille äro nu visserligen storheter af så olika art, att de ej lätteligen låta sig med hvarandra jämföras. Men därutinnan är karakterens storhet mera att skatta än snillet, att under det att det senare är en i vaggan nedlagd Guds gåfva, måste den förra genom eget arbete och under mödosam kamp förvärfvas. Och det är först karakteren som gifver snillet det märke af ädelhet, som kommer detta att behärska människors hjärtan och föra mänskligheten framåt och uppåt mot höga mål. Hos Gustaf Adolf är denna karakterens storhet ett af de starkaste dragen. Utan mycken tuktan och inre strider är den säkerligen ej vunnen. Det heta Vasablodet strömmade äfven i hans ådror, och huru våldsamma utbrotten af detta lynne kunde vara, det täljer oss i blodig skrift historien om kung Göstas söner. Och man kan däraf skönja spåren äfven i Gustaf Adolfs lefnad. Men att han gjort sig till herre öfver sina lidelser är ej hans minsta ära. Utan tvifvel har den stränga uppfostran i hemmet härtill

tidigt lagt den fasta grunden. Ty som Axel Oxenstjerna skriver: »hans fader var en allvarsam regent och stridbar herre, så ock hans moder, till mod och sinne hög och ädel, alltså vardt han ock strängt uppfödd och till intet annat än arbete, dygd och mandom hållen». Härmed har tidens eget allvar, som allt från barnåren trädde honom för ögat, kraftigt samverkat. Förvånande är snarare det att faderns otyglade häftighet och oförsonliga hårdhet icke lämnat spår i sonens utveckling. Denne har i faderns gärning uppenbarligen blott haft öga för den försonande sidan, att den var en kamp för Gustaf Vasas verk och fosterlandets självständighet. Och det vardt nu i stället så, att hvad faderns hårdhet brutit, skulle värmen i sonens natur försona.

Själfbehärskning är ett af karakterens ädlaste uttryck, sällan af dess tidigare, ity att livets pröfningar vanligen först härtill uppfostra människan. Och ju högre man födes, desto större är frestelsen till egenrådighet. Så mycket beundransvärdare synes mig då, att den unge blott adertonårige Gustaf Adolf, full af dådlust, med högtsträfvande sinne och alla en krigares instinkter har, i sin första fejd, förd mot Danmark eller arffienden Juten, som det tyvärr då både hette och kändes, dock kunnat så behärska sig, att han förde kriget defensive, och att, då efter tvenne års kamp det öfveransträngda folkets krafter ej syntes, utan verklig fara för fosterlandets framtid, medgifva stridens fortsättning, han icke låtit någon obändig själfkänsla eller krigslust öfverdöfva klokhetens röst och känslan af plikten mot sitt folk, utan slöt den hårda och förödmjukande freden i Knäröd. Han insåg då att man

gjorde bättre i att bida andra tider, och han skulle ej bida förgäfves. Och huru har han ej sedan i andra strider uppriktigt sökt freden och där kriget hotat, vägt och åter vägt sitt beslut innan han drog svärdet. Till själf försvar har detta i själfva verket alltid skett, ej minst då han 1630 gick öfver hafvet. Det var ej han, som sökte det europeiska kriget, utan detta som uppsökte honom.

Det skall ej heller med sanning sägas, att han funnit något behag i kriget för dess egen skull, älskat det mer än freden. Det hörde till hans hårda lott att ej för det förra varda förskonad. Och det var till försvar för fosterlandet och dess kyrka han förde sina vapen, ej därför att vapenlarmet var hans skönaste musik. Han erfor tidigt nog, att kriget föröder, men freden ensamt skapar. Man läse blott det tal han efter ryska freden 1617 höll till riksdagen, och man känner att så är. Och när han två år tidigare inför sin moder och rådet, gent emot möjligheten att någon skulle föreställa sig att han förlängde det ryska kriget af egen lust, värjer sig med dessa ord: »Sannerligen om det stode i mitt våld skulle den olust längesedan hafva vändt åter. Huru kan ock någon med sanning säga, att det af mig sker för förvetenhets skull, att kriget icke blifver lyktadt, ty det vare den allvetande guden mitt vittne till, att den förtret som följer med detta långsamma krigsväsendet, det omaket i dessa besvärliga resor och tågen späkja fuller denna kättjan» — när han så säger, tro vi honom på hans ord.

Den själfbehärskning hvarom jag nyss talade gifver sig ock ett uttryck i hans förmåga att i hvarje sak räkna

med de gifna faktorerna. Så eldigt hans snille än var och så starkt hans själ därför kunde, i ögonblick då han gaf sina stora tankar fritt spel, hängifva sig åt vidtfnande planer, har han alltid vid utförandet sträfvat att icke gifva slumpen ett större rum än som ej stått att undvika. Det är därför den kanske i mångens öga så föga intresseväckande episoden af de svenska vapnens långsamma utbredning efter Tysklands nordkust alltid afvunnit mig den djupaste beundran. Den visar som så mycket annat, att han fullväl förstätt betydelsen af det gamla ordspråket, att man måste lära gå innan man kan springa. Att han då tiden var inne kunde taga ut språnget, det visar slaget vid Leipzig och det snabba seger-tåg som därpå följde. Och om någon gång en lågande inbillningskraft satte honom i frestelse, behöfdes för att få honom att stanna ej mer än ett sådant råd som det Axel Oxenstjerna gaf då han sade: »Därför kan jag icke styrka att ers m:t fattar sina consilia confuse så att i det man söker allt ställa i verket, tagandes där det är och läggandes där det tarfvar, man snarare hindrar och försätter sina desseiner än dem befordrar.» Å andra sidan kunde konungen i känslan af snilletts makt — vid tillfällen där divinationen måste ersätta hvad som brast i visshet — med fullaste rätt säga, hvad han svarade kanslern på dennes varnande inkast mot ett offensivt krig i Tyskland, att han hellre ville med handling än på förhand på papperet bevisa hvad han förmente att uträtta.

Huru har man ej tvistat, om Gustaf Adolfs öfvergång till Tyskland var ett steg framkalladt af svenska

intressen eller om det var ett krig till försvar för protestantismens hotade tillvaro. Naturligt nog var och är om de tyska protestanterna i hans gärning velat, förnämligast eller uteslutande, se uttrycket af hjältens beredvillighet att offra allt för sin tro; och man kan förstå att de finnas som å andra sidan vilja häfda, att Sveriges politiska intressen ensamt varit hans ledstjärna. Från bägge hållen lika underligt förblifver, att förra parten velat fränkänna honom rätten att hafva haft Sveriges intressen för ögat, den senare förnekar möjligheten af att religionen ock varit en hans drifvande kraft. Förvånande ensidighet hos bägge. Det behöfves sannerligen ej någon djupare kännedom af tiden för att omisskänneligen se, att bägge syftena ingingo i Gustaf Adolfs strid och måste göra det. För honom stod detta sammanhang klart från tidiga år. Hade han ej redan i barnåren ofta hört och själf snart uppfattat, att faderns konflikt med Sigismund framkallats och närts af den olidliga situation, som jesuiternas arga list uppspunnit? Han tog denna strid med Polen i arf af fadern, hvilken, efter hvad jag redan sagt, därmed ställde Sverige på dess rätta plats i den stundande större konflikten. Från första ögonblicket af hans regering stod därför den kyrkliga konflikten för honom som blott en annan sida af den politiska. Och i den uppfattningen stod han ingalunda ensam. Den katolska världen kände och erkände, att den strid som fördes mellan Polen och Gustaf Adolf var blott ett led i den katolska reaktionens våldsamma försök att rota protestantismen ut af världen. Och det är ett af de bästa bevisen på Gustaf Adolfs skarpa blick,

att han tidigare än någon annan protestantisk makt, medan han ännu var upptagen af strider, så att säga kring egna knutar, har öfverblickat den europeiska situationen och förstått att utgången af konflikten i Böhmen, denna första signal till en trettioårig brand, skulle återverka på hela den protestantiska världen. Steg för steg har han sedan följt händelsernas gång i Tyskland, och det är nu väl bekant, att han kunnat stå där sex år tidigare, än som skedde, om andra så uppfattat situationens allvar som han och velat räcka honom det understöd han ansåg nödigt. Planen föll, förnämligast på Kristian IV:s afundsjuka. För den senare blef enda följden ett nederlag fullt af smälek, för Gustaf Adolf åter, att han slutligen tvangs att gå ensam in i en strid, för hvilken han hoppats sammansluta sina trosförvandter. Han var fullt medveten om hvilken ojämn, vidtutseende och af farligheter uppfylld kamp han gick till mötes. Men han hade under de preussiska fälttågen dag för dag sett den tråda sig närmare. Redan 1628 skref han ju till sin kansler, att »sakerna äro nu så vidt komne, att alla de krigen uti Europa föras äro vordne till ett» och utvecklar i samma bref för honom på grundvalen af den satsen, att det är bättre att förekomma än förekommas, en genialisk plan att taga Polen till operationsbas för ett angrepp på kejsaren. Hans egna statsmän kände alltmera sanningen häraf, och öfverläggningarne på Uppsala slott i december 1629, under hvilka beslutet mognade, äro evigt minnesvärda för den tafla de gifva oss af hjältekonungen, omgifven af ett råd, som snart skulle gälla som Europas första senat. Dessa män sågo visserligen blott delvis

hvad som genomträngde och behärskade Gustaf Adolfs själ, att fosterlandet här hade sig en världshistorisk kal-
 lelse förelagd, men de följde trofast, om ock med oro-
 ligt sinne, sin konung på den väg han inslog mot okända
 öden. Ingen kan nu säga hvad som skulle händt, om
 Gustaf Adolf hade, såsom Axel Oxenstjerna uttryckte
 sig, lagt sig inom Sveriges skär, men ett är visst, att
 öfvergången till Tyskland skulle draga upp täckelset
 för en ny akt på världens skådebana. Och när Gustaf
 Adolfs gesandt i Haag vid underrättelsen härom ned-
 skref de märkliga orden: Tärningen är kastad, konungen
 af Sverige har gått, icke öfver Rubicon, utan öfver ett
 helt haf, låg häri en sannspådd profetia om det djärfva
 företagets innebörd.

Historien visar oss någon gång den sällsynta an-
 blicksen af ett lyckligt samförstånd mellan en stor konung
 och en stor minister. -- Men hvar möter oss väl en
 skönare bild af konung och tjänare, som gå hand i hand,
 än den som erbjudes af Gustaf Adolf och Axel Oxen-
 stjerna. Å ena sidan en genialisk, öfverlägsen, i makt
 och rykte dagligen stigande furste, å den andra en stats-
 man af första rang, medveten om sin kraft, med sällan
 öfverträffade insikter och en öfverträffad förståndets
 skärpa. Och dock aldrig ett missljud i det gemensamma
 arbetet. Att dessa två män kunnat så förstå hvarandra,
 så varda ett hjärta och en själ, är bägges ovanskliga ära.
 Gränslöst var ock konungens förtroende för sin kansler,
 och han har själf därom vittnat i det bref han, dagen
 före angreppet den 5 dec. 1630 på de kejserligas fasta
 position vid Oder, har — troligen i nattens sena timme —

tillskrifvit honom, i hvilket han lägger hela sin själs inre öppet för den trogne tjänaren så, som väl aldrig någon konung gjort det för sin minister och, för den händelse Guds vilja vore att han skulle stupa i striden, testamenterar honom Sveriges och protestantismens sak samt den faderliga omsorgen om de efterlevande. Huru åter kanslern bedömde sin herre, det framgår af de ord, hvori han meddelade sina hemmavarande medbröder tidningen om konungens bortgång. Den nästan kom hans hjärta att brista, säger han, och han beklagar sitt lifs längd att han måst upplefva den dagen. »I världen finnes nu», utbrister han, »dess like intet och är i mång hundrade år intet funnen, vet icke heller om han så lätteligen kommer härefter.»

För främlingen knyter sig vid Gustaf Adolfs och hans kanslers namn minnet af det svenska väldets yttre förvånande kraftutveckling och omslaget i den europeiska maktställningen. Och dock är detta ingalunda deras enda storhet, ej ens den förnämsta. Lika beundransvärdt är deras oafslåtliga samarbete på den svenska statens inre utveckling. Här var allt att göra, och med beundran följa vi dem, när de steg för steg uppmura den nya byggnaden af så solida block, att de än i dag fullleligen skönjas. Ty äfven här lefva vi i mycket på deras verk. Den centrala förvaltning, som af dem skapades, var för sin tid ett mästerstycke, beundradt äfven i utlandet; vår störste fiende tsar Peter kunde ju 100 år senare taga den till föredöme i åtskilligt. Och huru förstodo de ej att uppfostra sitt folk för de nya plikterna. Den store konungen har en gång klagat, att om

Sverige var fattigt på guld, var det dock än fattigare på folk. Så sent som 1625 kunde han på det mest drastiska sätt skildra detta, då han till svar på Oxenstjernas anmärkningar öfver oklara order utgångna från det kungliga fältkansliet, yttrar: »Sedan kommer detta däraf, att de bestier jag hos mig hafver intet förstå statum rerum». Och dock visste han alltid slutligen att finna och utbilda de rätta verktygen för sina stora tankars genomförande. Det var ock han, som efter gångna tiders långa trefvande lyckades gjuta den högre rättskipningen i fasta och klara former. Den krigsförfattning han skapade var för sin tid märklig; dess svaghet låg i den oundvikliga motsägelsen mellan kraftbehof och krafttillgång, men dess styrka var dock sådan, att Sverige länge gällde för en krigarestat af första rang. Obestridd åter är den insats i krigskonstens utveckling som gjordes af Gustaf Adolfs snille, och en sådan fältherreskola, som den han lämnade efter sig, söker sin like.

Ej minst djup är den tacksamhet, med hvilken hvarje vän af svensk bildning ser tillbaka på sin konungs arbete på detta fält. Ensamt den furstliga gåfvan till Uppsala universitet, tagen af hans arf och eget, vore nog att där föra hans namn till en sen eftervärld. Detta lärosäte, som fadern åter upprättat, men som fört ett tynande lif under yttre betryck och inre svaghet, blef med ett slag en blomstrande vetenskapens plantskola af stor betydelse för den nationella utvecklingen. Och dock är detta verk ingalunda det enda minnet af Gustaf Adolfs varma omsorger för sitt lands andliga utveckling. Ej mindre starkt låg vår materiella utveckling honom

om hjärtat; den måste göra det, då han tvangs att spänna sitt lands senor till det yttersta. Men han fick här nog-samt erfara att freden är ett livsvillkor för arbetets trefnad, och att detta lyder under lagar starkare än alla kungliga maktpåbud, samt att det minst af allt tål vid, att man tager där det finns och lägger där det fattas. Kanslern såg klarare än sin herre på detta område och var där i mycket århundraden före sin samtid.

På statslifvets område voro bägge banbrytare i många riktningar. Från denna tid kan svenska riksdagen såsom en folkets fullmyndiga representation med fullt skäl sägas leda sitt egentliga ursprung. Under samarbetet med den store konungen har den utvecklats och befästs. Öfverlägset har det inflytande varit som han på denna utöfvat, framför allt genom vältalighetens stora gåfva. Denna Vasarnes arfvedel nådde hos honom en styrka och ett djup, som värdigt ställer honom vid sidan af, om ej öfver sin store farfader. Och då vi vid läsningen så gripas af det mäktiga språket, kan man föreställa sig hur det verkade på åhörarne, när det i sin ursprungliga friskhet gick öfver den imponerande konungagestaltens läppar. Har väl någon utan att skakas i sin själ kunnat läsa hans afskedsord till riksens ständer, då han drog ut på sin sista färd, särskildt då han uttalar den önskan att de alla efter detta usla och mödosamma lefvernet måtte efter Guds behag finna och möta hvarandra i den himmelska och oförgängliga hos Gud beredda glädjen och lifvet.

Den samverkan, som ägde rum mellan konung och folk, så inom riksdagen som utom, är ett af de här-

ligaste dragen i taflan af denna regering. Den var en nödvändighet för att Gustaf Adolfs stora verk skulle kunna genomföras, än mera för att det skulle bestå; han visste full väl att det verk, som ej byggdes med folket och i dess hjärta, var byggt på lösan sand. Och djupt kände han själf, hvilka en konungs plikter äro mot sitt folk, hans hela lif talar därom, och han har själf på ett rörande sätt häråt gifvit uttryck med de enkla orden, att han ville det Sveriges folk skulle veta hvårt dess svett och blod toge vägen. Medvetandet af att så var kom detta folk att villigt bära de tyngsta bördor. Och så växte sig stark den känsla af konungamaktens plats i det svenska samhället som byggnadens både hörnsten och krön, hvilka det sedan behöfdes den nordiska ofredens förfärliga lidanden samt en ändlös och hopplös strid för att till vår ofärd rubba.

Det största i Gustaf Adolfs minne är dock hans lefvande oskrymtade gudsfruktan. Däri ligger hans väsens innersta, och allt annat i hans lif tager häraf sin rätta färg. Förstår man ej detta, ja, då förstår man hvarken hans person eller hans lifsgärning. För många i vår tid, som sällan rätt tror på något, torde denna fasta tro på Guds visa ledning vara något oförståeligt, för en och annan kanske en styggelse. Men för den, som annorlunda tror, för att ej säga annorlunda vet, ligger något osägligt upplyftande i denna storslagna hjältegestalt, som ödmjukt böjer sitt hufvud för den högste och anförtror sig i hans hand. Och äfven om så vore att man härför saknade förståelse, borde man, innan man sätter sig till doms öfver denna tid, hafva

så att säga ransakat dess njurar. Men sannerligen man behöfver vända många blad i den tidens historia för att genomträngas af öfvertygelsen, att religionen, mer eller mindre rätt uppfattad, varit i dess lif en kraft af utomordentlig betydelse. Religionskrigen voro visserligen sådana ej blott till namnet, utan de voro en fruktansvärd verklighet. Så kände då både furstar och folk. Och Gustaf Adolf var ju ett barn af sin tid. Men därutinnan skjuter han hufvudet högre än de fleste furstar af sin tid, att hans religiösa lif var af en ädlare art och af en sådan som skulle bestått profvet i alla tider. Hans gudsfuktan var sann och hans hela lif behärskades af gudomliga grundsatser. Det var inga tomma ord som han i sin historia nedskref att »det är Guds nådes och unders verk, och icke vårt verk, att vi frie folk äro både uti andliga och världslige friheter». Och då han en annan gång skref till kanslern de oförglömmeliga orden att »fäderneslandets majestät och Guds kyrka som därutinnan hvilar, väl värde äro, att man besvärligheter, ja själfva döden därför lider», låg däri en lika ödmjuk som stolt bekännelse, att han visste med sig att han följde en gudomlig kallelse. För den rena tro som han med sin själs hela styrka omfattade och som syntes honom snart icke hafva någon annan fristad än det lilla landet bortom hafvet, var han villig att gifva lif, gods och allt. — Och han har gjort det. Ser man hans bild i detta högre ljus, då gripes man af anblicken, huru hans första steg på tysk jord för honom på knä för den allsmäktige Guden, anropande hans bistånd för den lilla skara som dragit ut att kämpa för en helig sak. Och det blodiga

minnet från Lützen får en särskild glans, då man framkallar bilden af den i morgonens dimmor höljda slätten, den svenska härens tunga massor under vapen och i dess spets vår konung, som inviger sitt lifs sista dag, med händerna knäppta om svärdsfästet och i varm bön läggande lif och död, seger eller nederlag i sin himmelske Herres hand.

Jag stannar här. — Men innan jag skiljes från eder önskar jag gifva eder några ord till ett afsked, slutorden i det konungsliga påbud, som för sex år sedan anbefalldes allt Sveriges folk att värdigt fira trehundraårsminnet af sin store konungs födelse. De lödo: »Det folk som räknar för den största heder att kallas Gustaf Adolfs folk, måste ock handla i hans anda. Liksom han, måste det stadigt vandra Herrans vägar, görande sin plikt full, räknande allt annat ringa, när det gäller hvad som bör vara ett folk heligt, framför allt, att värna om fädernas tro och fosterlandets själfständighet. Det skall då, såsom han, i förtröstan på den allsmäktiges skydd, ej behöfva förfäras, och välsignelsen från ofvan skall hvila öfver dess färd, såsom det hvilade öfver Gustaf Adolfs lifsgärning».

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

